ZOTHANDIZIRA POPHUNZITSA ZA N.E.W. SEMINARY

# Nahumu ndi Habakuku: Chifundo ndi Chilungamo cha Mulungu

Mbusa Hoon Kim, 20 Okitobala 2026, Nahumu 1:1

Mbusa Hoon Kim akuwunika mabuku a aneneri a m'zaka za m'ma zana lachisanu ndi chiwiri BC, akusonyeza kugwirizana kwa mfundo za Mulungu pakati pa chifundo chosatha cha m'buku la Yona ndi chilango cholungama cha Mulungu pa Nineve m'buku la Nahumu. Akuunika kaduka ka Mulungu ka pangano, mphamvu ya pemphero m'buku la Chivumbulutso, ndi zokambirana zoona mtima za mneneri Habakuku pamene maufumu amphamvu a dziko lapansi anali kugwa.

Kuphunzitsa kwa Mbusa Hoon Kim, N.E.W. Church. Zomasuliridwa kuchokera ku Chingerezi mothandizidwa ndi AI. Shared on 11 Novembala 2026, before its full review.

Zaulere kumvetsera, kutenga, ndi kugawa: newexodusseminary.org/ny/2026-10-20-new-nahum-1-nahum-and-habakkuk-gods-mercy-and/

Mwachidule · Zolemba zophunzitsira · Chitsogozo cha malemba ·

Kuphunzira matanthauzo a mawu · Malo ndi nthawi · Ndondomeko yophunzitsira ·

Bukhu lophunzirira · Pemphero · Mafunso obwereza · Mu mphindi zitatu

---

## Zithunzi

- Chithunzi 1: Malo Othandizira pa Nthawi ya Mavuto
- Chithunzi 2: Mapemphero ndi Chiweruzo cha Mulungu
- Chithunzi 3: Mafunso Okhudza Chisomo ndi Chilungamo
- Chithunzi 4: Uthenga Wabwino wa Mtendere
- Chithunzi 101: Mitu Yaikulu ya Aneneri Aang'ono
- Chithunzi 103: Kutengedwa Ukapolo kwa Israeli Wakumpoto ndi Asuriya
- Chithunzi 104: Mzinda wa Nineve
- Chithunzi 105: Mulungu Wansanje ndi Wobwezera Chilango
- Chithunzi 109: Kuyerekeza Yona ndi Nahumu
- Chithunzi 112: Aneneri a m'Zaka Zana Lachisanu ndi Chiwiri
- Chithunzi 113: Nahumu ndi Aneneri Aang'ono

- Chithunzi 117: Nahumu ndi Chivumbulutso
- Chithunzi 118: Mitu Yaikulu ya Aneneri Aang'ono
- Chithunzi 119: Aneneri a M'zaka za M'ma 600 Kristu Asanabadwe
- Chithunzi 120: Kufalikira kwa Ufumu wa Perisiya
- Chithunzi 121: Kukwera kwa Ufumu wa Perisiya

---

# Mwachidule

- **Mutu:** Zoyambirira za M'mabuku: Nahumu ndi Habakuku
- **Tsiku:** Okutobala 20, 2026
- **Ndime Yaikulu:** Nahumu 1:1
- **Mlaliki/Mphunzitsi:** Mbusa Hoon Kim (N.E.W. Church)

## Choona Chachikulu

Mulungu wolamulira zonse, amene amachitira chifundo chosatha anthu olapa, amaperekanso chilango cholungama cha pangano kwa opondereza odzikuza, kuitana otsalira ake oponderezedwa kuti apeze pothawira mwa Iye ndi kukhala ndi moyo mwa chikhulupiriro cha uneneri pamene maulamuliro a dziko akusintha.

## Chidule

Mu phunziroli, Mbusa Hoon Kim akuwunika mabuku a aneneri a m'zaka za m'ma zana lachisanu ndi chiwiri BC, akulimbikitsa kugwirizana kwa mfundo za Mulungu pakati pa Yona ndi Nahumu asanayambe kulankhula za Habakuku. Chiweruzo cha Mulungu pa Nineve m'buku la Nahumu chazikidwa pa kaduka kake ka pangano chifukwa cha anthu ake, kusonyeza kuti mkwiyo wa Mulungu ndiye chilungamo chenicheni osati kupsa mtima mwadzidzidzi popanda chifukwa. Pomayerekeza funso la chisomo m'buku la Yona ndi funso la chilungamo m'buku la Nahumu, Mbusa Kim akusonyeza kuti mapemphero a oyera mtima oponderezedwa amasuntha mwachindunji dzanja la Mulungu wolamulira m'mbiri ya anthu, kufika pachimake m'zithunzi za m'buku la Chivumbulutso. Pamene maufumu amphamvu a dziko lapansi akukwera ndi kugwa, otsalira ayenera kukhala ndi masomphenya a uneneri, kubweretsa mafunso oona mtima kwa Mulungu, ndi kudalira chipulumutso chake chokhulupirika.

## Mfundo Zazikulu

1. **Mbiri ya Aneneri a m'Zaka za m'ma Zana Lachisanu ndi Chiwiri BC:** Kufotokoza kusintha kwa maulamuliro a dziko m'zaka za m'ma 600 BC, kugwa kwa Asuri, ndi mmene uneneri wa m'Baibulo umatanthauzira chisokonezo cha dziko lero lino.
2. **Kaduka ka Mulungu ndi Kubwezera Kwake Kwachilungamo (Nahumu 1):** Kaduka ka pangano monga maziko a chilungamo cha Mulungu, chitonthozo cha chilango cha Mulungu kwa oyera mtima oponderezedwa, ndi mphamvu ya pemphero m'buku la Chivumbulutso.
3. **Yona ndi Nahumu: Kusanja Chifundo ndi Chilungamo:** Kusiyanitsa kulapa kwa Nineve m'nthawi ya Yona ndi kuwonongeka kwake kodzikuza m'nthawi ya Nahumu, kuonetsa makhalidwe a Mulungu oyera osasintha.
4. **Kusintha kwa Maulamuliro a Dziko ndi Maganizo a Otsalira:** Kusintha kwa maufumu amphamvu a dziko lapansi, ndakatulo ya zithunzi ndi mamvekedwe m'buku la Nahumu, ndi uthenga wabwino (*euangelion*) wa kugwetsedwa kwa wopondereza.
5. **Kuyambitsa Buku la Habakuku: Chiweruzo pa Babulo ndi Aedumu:** Kulira kwa uneneri, kufunsa mafunso oona mtima kwa Mulungu, ndi kaimidwe ka olungama amene amakhala ndi moyo mwa chikhulupiriro panthawi ya kugwa kwa maufumu amphamvu.

---

# Zolemba zophunzitsira

## Mfundo Zophunzitsira: Zoyambirira za M'mabuku: Nahumu ndi Habakuku

### 1. Mbiri Yakale

- **Kusintha kwa Ulamuliro wa Dziko Lapansi m'Zaka za m'ma 600 BC:** Utumiki wa uneneri wa Nahumu, Habakuku, ndi Zefaniya unagwira ntchito panthawi imene panali kusintha kwakukulu kwa maulamuliro a mphamvu padziko lapansi.
- **Kukula ndi Kufooka kwa Ufumu wa Asuri:**
- M'chaka cha 722 BC, Ufumu wa Asuri unawononga Ufumu wa Kumpoto wa Israeli, nawatenga anthu ake kupita nawo ku ukapolo ndi kukhazikitsa anthu a mitundu ina m'mizinda ya Samariya.

- M'chaka cha 701 BC, Mfumu Senakeribu analowa ndi kuthira nkhondo dziko la Kumwera la Yuda ndi kuzungulira Yerusalemu. Mfumu Hezekiya anafunafuna Ambuye m'pemphero (Yesaya 37), zomwe zinachititsa kuti Mulungu awapulumutse, Senakeribu anabwerera kwawo, ndipo pambuyo pake anaphedwa ku Nineve.
- Pambuyo polephera kuzungulira Yerusalemu kumeneku, Ufumu wa Asuri unayamba kufooka pang'onopang'ono, pamene unakumana ndi ziwonetsero zankhondo zochokera kumgwirizano wa Babiloni, Elamu, ndi Mediya.
- **Kukwera kwa Babiloni:** Pamene Asuri anagwa, Ufumu Watsopano wa Babiloni pansi pa Nebukadinezara unakula mwachangu, ndipo pamapeto pake unalanda Yerusalemu m'chaka cha 586 BC.
- **Kukula kwa Ufumu wa Perisiya:** M'zaka zotsatira za m'ma 500 BC (zaka za m'ma 6 BC), Ufumu wa Perisiya pansi pa Kuro Wamkulu unalanda Mediya (550 BC), Lidiya (546 BC), ndi Babiloni (539 BC), kusonyeza kugwetsedwa kosalekeza kwa maufumu a anthu pansi pa ulamuliro wonse wa Mulungu.

## 2. Malo ndi Malo a pa Mapu

- **Nineve:** Unali m'mbali mwa kum'mawa kwa Mtsinje wa Tigris kumpoto kwa dziko la Iraq.
- Nineve unali mzinda waukulu wakale wotetezedwa kwambiri ndi makoma akunja, zipata zamkati zolowetsa madzi, ndi ngalande zozungulira zodzaza ndi madzi ochokera ku mitsinje ya Khoser ndi Tigris.
- *Chinthu Chodabwitsa pa za Malo:* Makina ovuta a madzi ndi ngalande zokonzedwa kuti ziwateteze ndi zomwe pamapeto pake zinathandiza kuti Nineve agwe pamene madzi amphamvu osefukira anaswa zipata za mzindawu, kukwaniritsa chithunzi cha madzi chimene Nahumu anatchula.
- **Babiloni ndi Mphamvu Zina za m'Chigwacho:** Mzinda wokhala m'mbali mwa Mtsinje wa Firate kumwera kwa dziko la Iraq; unagwirizana ndi Amedi (dziko la Iran lero) kuti awononge Nineve.

## 3. Kuzama m'Chilankhulo Choyambirira

- **Euangelion (*εὐαγγέλιον*):**
- Mfundo imeneyi ikupezeka pa Nahumu 1:15 ("mapazi a iye amene abweretsa uthenga wabwino [CCL]").

- Mbusa Kim akugwirizanitsa zimenezi ndi mwambo wachi Greek ndi Chiroma komanso wa ku Middle East wakale kumene amithenga a boma la mfumu ankabweretsa chilengezo cha boma (*euangelion*) mu ufumu wonse kulengeza za kukhala pa mpando kwa wolamulira watsopano, kupambana kwakukulu pankhondo, kapena kukhazikitsidwa kwa mtendere wa mu ufumuwo.
- Maliko akutenga mawu odziwika bwino amenewa m'buku la Maliko 1:1, kutsutsa zabodza za ufumu wa Chiroma polengeza kuti Yesu Khristu, osati Kaisara, ndiye Mwana weniweni wa Mulungu ndi wopambana chilengedwe chonse.

## 4. Zoonadi Zauzimu ndi Kagwiritsidwe Ntchito Kake

- **Maziko a Pangano pa Nsanje ya Mulungu (Nahumu 1:2):**
- Chilango cha Mulungu chimachokera pa nsanje ya pangano la mu ukwati (*qanna*). Mulungu amachita zinthu ndi Israeli monga mwamuna kwa mkazi wake kapena pachibwenzi chodikirira ukwati.
- Kubwezera chilango pa Asuri si chidani chongolusa popanda chifukwa; koma ndi mwamuna wolungama amene akuteteza mkwatibwi wake wokondedwa kwa anthu ankhanza amene akumuvutitsa.
- **Kukhala Mulingo Umodzi pa Zaumulungu pakati pa Yona ndi Nahumu:**
- *Yona:* Akugogomezera za chifundo chosasweka cha Mulungu (*chesed*). Nineve analandira chenjezo, analapa, ndipo chiweruzo chinaletsedwa. Limathera ndi funso la chisomo (Yona 4:11).
- *Nahumu:* Akugogomezera za chiweruzo cholungama cha Mulungu. Pambuyo pa zaka zana limodzi, Nineve anabwereranso ku kudzikuza koopsa ndi chiwawa. Chiweruzo chinaperekedwa popanda chithandizo chilichonse. Limathera ndi funso la chiweruzo cholungama (Nahumu 3:19).
- Makhalidwe a Mulungu ndi osasintha, sasintha maganizo mwachisawawa ngati milungu yachikunja. Amachita zinthu mwachilungamo chokhala ndi umboni wokwanira, kuletsa mkwiyo pamene anthu alapa ndiponso kupereka mkwiyo pamene kusamvera kwazika mizu.
- **Masomphenya a Uneneri Kudzera pa Zithunzi Zomveka m'Makutu ndi Zooneka m'Maso:**
- Nahumu akugwiritsa ntchito zinthu zokopa mphamvu zam'thupi: mitundu yooneka m'maso (zikopa zofiira, zovala zofiirira, zitsulo zakuwalima za magaleta pa Nahumu 2:2–3) komanso mafotokozedwe amvekedwe a phokoso (kulira kwa zikoti, kugunda kwa mawilo, phokoso la mapazi a akavalo othamanga pa Nahumu 3:2–3).

- Zithunzi za m'ndakatulozi zolinga zake n'kudzaza chitsimikizo chenicheni m'mitima ya okhulupirira oponderezedwa kuti chiweruzo cha Mulungu chili pafupi kufika.
- **Kugwetsedwa kwa Kudzikuza kwa Dziko Lapansi (Nahumu 2:11–13):**
- Nineve anadzikuza monga phanga la mikango losagonjetseka, lodyetsera pa mitundu yogonjetsedwa. Mulungu analengeza kuti ali wotsutsana ndi Nineve, kutentha magaleta ake ndi kukaniza mikango yake chakudya, kusonyeza kugwetsedwa kwathunthu kwa maufumu a dziko lapansi.
- **Nkhondo Yauzimu ndi Mmene Pemphero Limagwirira Ntchito (Chivumbulutso 6 & 8):**
- Oyera mtima pansi pa chidindo chachisanu akulira mofuula kupempha chiweruzo cholungama (Chivumbulutso 6:9–11).
- M'buku la Chivumbulutso 8:3–5, zofukiza zoperekedwa pa guwa lagolide zikuyimira mapemphero a anthu onse a Mulungu. Pamene zaponyedwa pansi pa dziko lapansi, mapempherowa amadzutsa maweruzo aakulu m'chilengedwe chonse.
- Mapemphero operekedwa ndi okhulupirira panthawi yeniyeni amalowa m'chipinda cha mpando wachifumu wakumwamba ndipo amakhudza mwachindunji mmene Mulungu amaperekera chiweruzo ndi chipulumutso m'mbiri ya anthu.
- **Kukambirana kwa Uneneri m'Buku la Habakuku:**
- Pemphero la m'Baibulo limalola kulira modandaula moona mtima ndi kufunsa mafunso ovuta (Habakuku 1:1–4, 13).
- Habakuku akufunsa chifukwa chake Mulungu akuleekerera zonyansa ndi katangale wamkati mwa Yuda, ndipo pambuyo pake akufunsa mmene Mulungu woyera angagwiritsire ntchito anthu osapembedza oipa kwambiri (Babiloni) kulanga Yuda.
- Vumbulutso limadza pamene Mulungu akuyankha mafunso oona mtima, kulimbikitsa olungama kuti akhale ndi moyo mwa chikhulupiriro pakati pa zinthu zosokoneza maganizo pa makhalidwe ndi pa zaumulungu.

---

# Chitsogozo cha malemba

## Gome la Malemba

| Malemba | Mmene Agwiritsidwira Ntchito | Kumene Agwiritsidwa Ntchito | Chimene Busa Kim Anaphunzitsapo | Chitsimikizo |
|---|---|---|---|---|
| Nahumu 1:1 | Anawerengedwa / Ananenapo mwachidule | Mbiri ya Nthawi ya Aneneri a m'Zaka Zana Lachisanu ndi Chiwiri Kristu Asanabwere | Mawu a Mulungu ndi masomphenya okhudza Nineve ngati ulosi wa m'mbiri komanso wa ndakatulo. | Yapamwamba |
| Nahumu 1:2 | Anawerengedwa | Nsanje ya Mulungu ndi Kulipsira Kwake | Mkwiyo ndi kulipsira kwa Mulungu zikuzikidwa pa ubale wake wa pangano ndi Israeli, monga mwamuna amene akuteteza mkwatibwi wake. | Yapamwamba |
| Nahumu 1:7 | Anawerengedwa | Nsanje ya Mulungu ndi Kulipsira Kwake | Mulungu ndi malo achitetezo pa nthawi ya mavuto; Amawadziwa mowakhulupirika ndi kuwateteza anthu amene amamudalira Iye. | Yapamwamba |
| Chivumbulutso 6:9–11 | Anawerengedwa | Nsanje ya Mulungu ndi Kulipsira Kwake | Mizimu ya pansi pa chidindo chachisanu ikulirira kulipsira kwa Mulungu ndi chiweruzo cholungama pa dziko lapansi. | Yapamwamba |
| Chivumbulutso 8:3–5 | Anawerengedwa | Nsanje ya Mulungu ndi | Mapemphero a oyera mtima akukwera pamaso | Yapamwamba |

| Malemba | Mmene Agwiritsidwira Ntchito | Kumene Agwiritsidwa Ntchito | Chimene Busa Kim Anaphunzitsapo | Chitsimikizo |
|---|---|---|---|---|
| | | Kulipsira Kwake | pa guwa la nsembe la Mulungu ndipo akuyankhidwa ndi moto woponyedwa pa dziko lapansi, kusintha mbiri ya dziko. | |
| Yona 4:11 | Anawerengedwa | Yona ndi Nahumu: Kulinganiza Chifundo ndi Chiweruzo | Buku la Yona likumaliza ndi funso la Mulungu lonena za chisomo ndi chifundo chosatha pa Nineve. | Yapamwamba |
| Nahumu 3:19 | Anawerengedwa | Yona ndi Nahumu: Kulinganiza Chifundo ndi Chiweruzo | Buku la Nahumu likumaliza ndi funso la chiweruzo chosasinthika pa chilonda chopha cha Nineve ndi nkhanza zake zosatha. | Yapamwamba |
| Nahumu 1:15 | Anawerengedwa | Kusintha kwa Ulamuliro wa Dziko Lapansi ndi Kaimidwe ka Otsala | Kulengeza za kuonongeka kwa wopondereza ndi uthenga wabwino (*euangelion*) wa mtendere ndi kubwezeretsedwa kwa Yuda. | Yapamwamba |
| Nahumu 2:2–3 | Anawerengedwa | Kusintha kwa Ulamuliro wa Dziko Lapansi ndi Kaimidwe ka Otsala | Zithunzithunzi zooneka bwinobwino (zishango zofiira, zovala zofiira kwambiri za | Yapamwamba |

| Malemba | Mmene Agwiritsidwira Ntchito | Kumene Agwiritsidwa Ntchito | Chimene Busa Kim Anaphunzitsapo | Chitsimikizo |
|---|---|---|---|---|
| | | | nkhondo, magaleta owala ngati mphezi) zikusonyeza kutsimikizika kwa kugwetsedwa kwa Nineve. | |
| Nahumu 3:2–3 | Anawerengedwa | Kusintha kwa Ulamuliro wa Dziko Lapansi ndi Kaimidwe ka Otsala | Zomveka m'makutu (kulira kwa zikoti, kugunda kwa mawilo a magaleta, kuthamanga kwa akavalo) zikulimbitsa maganizo aulosi okhudza chiweruzo. | Yapamwamba |
| Nahumu 2:11–13 | Anawerengedwa | Kusintha kwa Ulamuliro wa Dziko Lapansi ndi Kaimidwe ka Otsala | Nineve ngati phanga la mikango yowopsa ikuchititsidwa manyazi ndi kuonongeka, kutembenuza maufumu a mphamvu za m'dziko lapansi. | Yapamwamba |
| Habakuku 1:1–4 | Anawerengedwa | Mawu Oyamba a Buku la Habakuku | Dandaulo loyamba loona mtima la Habakuku lonena za chiwawa chimene sichikulamulidwa m'dziko, mikangano, ndi chiweruzo cholephera kugwira ntchito mu Yuda. | Yapamwamba |

| Malemba | Mmene Agwiritsidwira Ntchito | Kumene Agwiritsidwa Ntchito | Chimene Busa Kim Anaphunzitsapo | Chitsimikizo |
|---|---|---|---|---|
| Habakuku 1:13 | Anawerengedwa | Mawu Oyamba a Buku la Habakuku | Dandaulo lachiwiri la Habakuku lofunsa mmene Mulungu woyera angagwiritsire ntchito Ababuloni ankhanza kulanga anthu amene ali olungama kuposa iwo. | Yapamwamba |
| Yesaya 37 | Ananenapo mwachidule | Mbiri ya Nthawi ya Aneneri a m'Zaka Zana Lachisanu ndi Chiwiri Kristu Asanabwere | Pemphero la Mfumu Hezekiya, kupulumutsidwa kwa Yerusalemu, ndi kulephera kwa Senakeribu ndi kuphedwa kwake pambuyo pake. | Yapamwamba |
| Mateyu 5:39 | Ananenapo mwachidule | Nsanje ya Mulungu ndi Kulipsira Kwake | Kutembenuza tsaya lina kwazikidwa pa chitsimikizo chakuti kubwezera komaliza kuli m'manja mwa Mulungu yekha. | Yapamwamba |
| Obadya 1–21 | Ananenapo mwachidule | Mawu Oyamba a Buku la Habakuku | Chiweruzo cha Edomu, mtundu wa m'bale wa Israeli, amene adagawana chiwonongeko cha oipa chifukwa cha kudzikuza kwawo. | Yapamwamba |
| Zefaniya 1:7; 3:8, 17 | Anagwira mawu / Anafotokoza | Kusintha kwa Ulamuliro wa | Kuitana otsala kuti akhale chete, | Yapamwamba |

| Malemba | Mmene Agwiritsidwira Ntchito | Kumene Agwiritsidwa Ntchito | Chimene Busa Kim Anaphunzitsapo | Chitsimikizo |
|---|---|---|---|---|
| | m'mawu ena | Dziko Lapansi ndi Kaimidwe ka Otsala | kudikira Ambuye, ndi kukondwera pamene Mulungu akupita patsogolo m'chiweruzo ndi m'chikondi. | |
| Habakuku 2:4, 20 | Ananenapo mwachidule | Kusintha kwa Ulamuliro wa Dziko Lapansi ndi Kaimidwe ka Otsala | Wolungama adzakhala ndi moyo mwa chikhulupiriro, pamene dziko lonse lapansi liyenera kukhala chete pamaso pa Yehova m'kachisi wake woyera. | Yapamwamba |
| Chivumbulutso 17–19 | Ananenapo mwachidule | Kusintha kwa Ulamuliro wa Dziko Lapansi ndi Kaimidwe ka Otsala | Kugwa kwa Babulo, kutsimikizika kwa chiweruzo cholungama cha Mulungu, ndi kupulumutsidwa komaliza kwa mkwatibwi. | Yapamwamba |

## Mbiri ndi Nthawi ya M'Baibulo

Zaka zana lachisanu ndi chiwiri Kristu Asanabwere (zaka za m'ma 600 Kristu Asanabwere) zinali nthawi ya kusintha kwakukulu kwa maulamuliro m'chigawo cha Middle East. Ufumu watsopano wa Asiriya, umene unaononga mwankhanza ufumu wakumpoto wa Israeli m'chaka cha 722 Kristu Asanabwere ndi kuzungulira Yerusalemu motsogozedwa ndi Senakeribu m'chaka cha 701 Kristu Asanabwere, unayamba kufooka mofulumira pambuyo pa ulamuliro wa Asuribanipolo. Pamene mphamvu ya Nineve inkafuntha, magulu ankhondo ogwirizana a Amedi ndi Ababuloni anayandikira, zomwe zinachititsa kugwa koopsa kwa Nineve m'chaka cha 612 Kristu Asanabwere. Nahumu anatumikira pamene ulamuliro wa Asiriya unali pafupi kutha, kulengeza kubwezera kwa Mulungu pa mzinda

waukulu wankhanzawu. Pambuyo pake pang'ono, ufumu watsopano wa Babulo unakula kwambiri pansi pa Nebukadinezara, kuopseza ufumu wakumwera wa Yuda ndi kuchititsa Habakuku kulimbana mu mtima ndi dongosolo la Mulungu losamvetsetseka logwiritsa ntchito ufumu wankhanza ngati chida cholangira anthu ake, Yuda asanagwe m'chaka cha 586 Kristu Asanabwere.

## Mfundo Zazikulu za Chiphunzitso cha Mulungu ndi Mmene Zikukhudzira Moyo Wathu

Busa Kim akugwirizanitsa mauthenga a aneneri amenewa pogwiritsa ntchito mizati iwiri ya umunthu wa Mulungu: chifundo chosatha ndi chiweruzo cholungama. Buku la Yona likuwonetsa chifundo kwa ochimwa amene alapa, pamene buku la Nahumu likuwonetsa nsanje ya Mulungu pa pangano lake pobwezera kuponderezedwa kwa anthu ake. Mkwiyo wa Mulungu si kulephera kudziletsa kapena kupsa mtima chabe, koma ndiko kupereka chiweruzo cholungama chozikidwa pa kudzipereka kwake ngati mwamuna pa anthu a pangano lake. M'Chipangano Chatsopano, kubwezera kumeneku kukulozedwa ku masiku otsiriza: Kristu anasenza mkwiyo wa Mulungu pamtanda chifukwa cha okhulupirira, pamene kubwezera komaliza kwa Mulungu pa maufumu a dziko lapansi kwachedwetsedwa mpaka mapeto a mbiri ya dziko. Panthawi yodikira ino, okhulupirira safunafuna kubwezera okha; m'malo mwake, amamenya nkhondo yauzimu kudzera m'pemphero. Malinga ndi Chivumbulutso 6 ndi 8, mapemphero a oyera mtima amakwera ngati zofukiza ku mpando wachifumu wa Mulungu, kusuntha dzanja lake kuti lisinthe mbiri ya anthu.

## Kufotokoza Bwino Zina Zimene Zinatchulidwa

- **Kutchula Nthawi ya Zaka Zana Lachisanu ndi Chiwiri Kristu Asanabwere:** Busa Kim ananena kuti, "awa ndi aneneri a m'zaka zana lachisanu ndi chiwiri. Izi zikutanthauza zaka 700 Kristu asanabwere." Malinga ndi mndandanda wa nthawi, zaka zana lachisanu ndi chiwiri Kristu Asanabwere zimakhudza zaka zapakati pa 699 ndi 600 Kristu Asanabwere (pafupifupi zaka 600 kufika 650 Kristu asanabwere), pamene zaka 700 Kristu asanabwere zikugwirizana ndi zaka zana lachisanu ndi chitatu Kristu Asanabwere.
- **Malo Amene Nineve Analili:** Busa Kim ananena kuti Nineve anali m'chigawo chakumwera kwa dziko la Iraq kapena Syria lero, asanatsimikize za ku Iraq. Malinga ndi mapu a maiko a dziko, mzinda wa Nineve unali kumpoto kwa dziko la Iraq (moyandikana ndi mzinda wa lero wa Mosul pa mtsinje wa Tigirisi), pamene ufumu wakale wa Babulo unali kumwera kwa dziko la Iraq.

- **Lamulo la Kulapa m'Buku la Yona:** Busa Kim ananena kuti Nineve analapa "kuyambira mfumu kufikira ngakhale agalu." Ngakhale kuti Yona 3:7–8 imanena kuti mfumu inalamula zoweta ndi ziweto kusalemba zakudya ndi kuvala ziguduli pamodzi ndi anthu, agalu sanatchulidwe mwachindunji m'malemba a Baibulo.
- **Kusiyana kwa Nthawi Pakati pa Nahumu ndi Habakuku:** Busa Kim ananena kuti Habakuku ndi Zefaniya anatumikira "patapita zaka pafupifupi 100" Yerusalemu asanagwe. Mzinda wa Nineve unagwa mu 612 Kristu Asanabwere ndipo Yerusalemu anagwa mu 586 Kristu Asanabwere, kusiyana kwa zaka 26, ngakhale kuti utumiki wa Nahumu unayamba mwinamwake zaka zambiri m'mbuyomo (pafupifupi 660 mpaka 650 Kristu Asanabwere).
- **Malemba a Chivumbulutso:** Busa Kim anatchula "Chivumbulutso chaputala 8, 17 mpaka 19" pamene ankalankhula za kubwezera pa Babulo. Lemba la Chivumbulutso 8:3–5 limafotokoza za chofukizira chagolide ndi mapemphero, pamene kugwa kwa Babulo ndi kubwezera zimapezeka m'Chivumbulutso machaputala 17 mpaka 19.

---

# Kuphunzira matanthauzo a mawu

## Kuphunzira Mawu: Zoyambirira za M'gulu la Mabuku: Nahumu ndi Habakuku

### 1. Euangelion (*εὐαγγέλιον*)

- **Mawu Monga Mmene Aphunzitsidwira:** *euangelion*
- **Chilankhulo:** Chigiriki
- **Lemba Limene Latchulidwa:** Nahumu 1:15 (lonenedwa mogwirizana ndi Maliko 1:1)
- **Mutu wa Gawo:** Uthenga Wabwino wa Chiweruzo (Nahumu 1:15)
- **Tanthauzo Lofotokozedwa ndi Busa Kim:** Mawuwa amatanthauza "uthenga wabwino." M'mbiri yakale ya m'chigawo cha Middle East komanso m'chigawo cha Aroma ndi Agiriki, ankatanthauza chilengezo chovomerezeka cha mfumu chimene chimatumizidwa m'madera onse pambuyo pa nkhondo yaikulu. Amithenga ankalengeza za chigonjetso, kugwetsedwa kwa ulamuliro wakale, ndi kufika kwa mfumu yatsopano kapena nyengo yatsopano ya mtendere. Busa Kim anafotokoza kuti Maliko 1:1 anagwiritsa ntchito mawu ozolowereka komanso aulosi amenewa kulengeza kuti Yesu Kristu, osati Kaisara wa Chiroma, ndiye Mwana weniweni wa

Mulungu amene akukhazikitsa ufumu woona. M'buku la Nahumu 1:15, "uthenga wabwino" ndi chilengezo chakuti wopondereza wankhanza Nineve waphwanyidwa, kubweretsa kumasulidwa kwa Yuda.

*(Chidziwitso: Busa Kim sanafotokoze mozama tanthauzo la mawu a Chihebri pa phunziro limeneli, anakhazikika makamaka pa tanthauzo ndi mbiri ya chilengezo cha uthenga wabwino).*

---

# Malo ndi nthawi

## Malo ndi Ndandanda ya Nthawi: Maziko a m'Mabuku: Nahumu ndi Habakuku

### Malo

| Dzina la Malo | Zimene Zinachitika Kumeneko, Monga Zinaphunzitsidwira | Malo Amene Ali Masiku Ano | Lemba |
|---|---|---|---|
| Nineve | Likulu la Ufumu wa Asuri; anasungidwa m'nthawi ya Yona atalapa, koma anawonongedwa ndi chigumula komanso ankhondo ogwirizana monga mwa ulosi wa Nahumu chifukwa cha nkhanza zosalapa. | Kumpoto kwa Iraq, m'mbali mwa kummawa kwa Mtsinje wa Tigrisi, moyang'anana ndi mzinda wa Mosul wamasiku ano. | Nahumu 1:1; 2:8; 3:19; Yona 4:11 |
| Mtsinje wa Tigrisi | Mtsinje wamalire a Nineve; migero ndi ngalande zoteteza zozungulira mzindawo zinakhala njira yosefukira madzi ndi kuwononga Nineve. | Ukuyenda kuchokera kummawa kwa dziko la Turkey kudutsa Iraq kukalowa m'Nyanja ya Perisiya. | Nahumu 2:6 |
| Mtsinje wa Yufurate | Mtsinje waukulu wa ku Mesopotamiya umene mzinda ndi ufumu wa Babuloni zinali pafupi nawo. | Ukuyenda kuchokera kummawa kwa dziko la Turkey kudutsa Syria ndi Iraq. | Mawu ojambulidwa 1:24 |
| Babuloni | Mphamvu yaikulu yomwe inali kukwera ku Mesopotamiya | Kumwera kwa Iraq, pafupifupi makilomita | Habakuku 1:6 |

| Dzina la Malo | Zimene Zinachitika Kumeneko, Monga Zinaphunzitsidwira | Malo Amene Ali Masiku Ano | Lemba |
|---|---|---|---|
| | kumwera kwa Iraq; inagwirizana ndi Amedi ndi Aelamu kugwetsa Nineve; pambuyo pake Mulungu anaigwiritsa ntchito kulanga kumwera kwa Yuda. | 85 kumwera kwa mzinda wamakono wa Baghdad. | |
| Mediya / Elamu | Mitundu yogwirizana yochokera kummawa imene inalowa m'gulu la Ababuloni pakuzungulira nkhondo ndi kugwa kwa Ufumu wa Asuri. | Dziko la Iran masiku ano. | Mawu ojambulidwa 1:24 |
| Yerusalemu | Likulu la kumwera kwa Yuda; anapulumutsidwa mozizwitsa kwa ankhondo a Asuri a Senakeribu pa ulamuliro wa Hezekiya, koma pambuyo pake anazunguliridwa ndi kuwonongedwa ndi Babuloni mu 586 BC. | Yerusalemu, m'dziko la Israel masiku ano / Kumadzulo kwa Mtsinje wa Yordano. | Yesaya 37; 2 Mafumu 25 |
| Samariya | Likulu la kumpoto kwa Israeli; analandidwa ndi kuwonongedwa ndi Ufumu wa Asuri mu 722 BC, zomwe zinatsogolera ku ukapolo wa kumpoto. | Kumadzulo kwa Mtsinje wa Yordano, m'chigawo cha Palestine. | 2 Mafumu 17 |

## Ndandanda ya Nthawi

| Deti Monga Linaperekedwera | Chochitika | Lemba |
|---|---|---|
| cha m'ma 841 BC | Mfumu Yehu wa kumpoto kwa Israeli akupereka msonkho kwa Mfumu Salemanisere Wachitatu wa Asuri (zojambulidwa pa Mwala Wakuda wa Chipilala). | Zithunzi 102 |
| cha m'ma 760 BC | Yona akulosera zotsutsana ndi Nineve; Nineve akulapa ndipo chiweruzo chikuletsedwa. | Zithunzi 109 |

| Deti Monga Linaperekedwera | Chochitika | Lemba |
|---|---|---|
| 722 BC | Ufumu Watsopano wa Asuri ukugonjetsa kumpoto kwa Israeli (Samariya), kutenga anthu ake kupita nawo ku ukapolo ndi kukhazikitsamo alendo. | 2 Mafumu 17; Zithunzi 103 |
| 701 BC | Ankhondo a Asuri a Senakeribu akuukira Yuda, kuzungulira Yerusalemu, kulephera pambuyo pa pemphero la Hezekiya, ndi kubwerera ku Nineve kumene anaphedwa. | Yesaya 37; Mawu ojambulidwa 1:12 |
| cha m'ma 670–660 BC | Mneneri Nahumu akupereka ulosi wa chiweruzo kulengeza kugwetsedwa kwathunthu ndi chiwonongeko cha Nineve. | Nahumu 1:1; Zithunzi 109, 112 |
| 612 BC [zotengedwa m'mawu] | Kugwa ndi chiwonongeko cha Nineve ndi asilikali ogwirizana a Babuloni ndi Mediya. | Mawu ojambulidwa 1:24 |
| 586 BC | Kugwa ndi chiwonongeko cha kumwera kwa Yuda ndi Yerusalemu ndi Nebukadinezara, mfumu ya Babuloni. | Mawu ojambulidwa 1:33; Zithunzi 119 |
| 550 BC | Kuro Wamkulu akugonjetsa Ufumu wa Mediya, kuyamba kukulitsa ufumu wa Perisiya. | Zithunzi 120, 121 |
| 546 BC | Kuro Wamkulu akugonjetsa Ufumu wa Lidiya. | Zithunzi 120, 121 |
| 539 BC | Kuro Wamkulu akugwira Babuloni, kuthetsa Ufumu Watsopano wa Babuloni. | Zithunzi 120, 121 |
| 525 BC | Kambisese Wachiwiri wa Perisiya akukulitsa nkhondo zake zolanda madera kufikira ku Igupto. | Zithunzi 120, 121 |
| 521 BC | Dariyo Woyamba akulowa pa ufumu ndi kulimbikitsa kukulitsa madera m'chigawo chonse cha Ufumu wa Perisiya. | Zithunzi 120, 121 |

## Ndondomeko yophunzitsira

# Ndondomeko ya Phunziro: Maphunziro Oyambirira a M'mabuku a Baibulo: Nahumu ndi Habakuku

**Lemba Lalikulu:** Nahumu 1:1–15; Habakuku 1:1–13

**Mfundo Yaikulu:** Mulungu wolamulira zonse, amene amasonyeza chifundo chosatha kwa olapa, amachitanso chilango cholungama cha pangano pa opondereza oipa, kuitana otsalira ake okhulupirika kukhulupirira chiweruzo chake ndi kukhala ndi moyo mwa chikhulupiriro cha uneneri m'nthawi ya kusintha kwa maulamuliro a dziko lapansi.

---

### Gawo 1: Kusintha kwa Maulamuliro a Dziko ndi Mwamuna wa Pangano

- **Malemba Ofunika:** Nahumu 1:2; Yesaya 37
- **Mfundo Yophunzitsa:** Aneneri a m'zaka za m'ma 600 Kristu Asanabadwe (BC) anatumikira pa nthawi ya kusintha kwakukulu kwa maulamuliro a mayiko pamene Ufumu wankhanza wa Asuri unayamba kugwa. Nahumu akuonetsa kuti mkwiyo woopsa wa Mulungu umachokera pa kaduka ka pangano la m'banja: Mulungu akuimilira ngati mwamuna wokhulupirika kuteteza mkwatibwi wake woponderezedwa kwa mdani wachiwawa.
- **Chidziwitso Chachikulu:** Kubwezera kwa Mulungu sikutanthauza kutaya mtima kapena kusadziletsa; koma ndi chiweruzo cholungama chimene chimabweretsa chitonthozo ndi chilungamo kwa anthu a Mulungu amene akuvutika.
- **Zithunzi:** Chithunzi 101 (Mitu ya Aneneri Aang'ono), Chithunzi 103 (Mapu a Ukapolo wa Asuri), Chithunzi 104 (Mzinda wa Nineve), Chithunzi 105 (Lemba la Nahumu 1:2).

---

### Gawo 2: Mmene Pemphero Limagwirira Ntchito Mwauzimu M'mbiri ya Anthu

- **Malemba Ofunika:** Nahumu 1:7; Chivumbulutso 6:9–11; Chivumbulutso 8:3–5
- **Mfundo Yophunzitsa:** Pamene okhulupirira akukumana ndi kuponderezedwa, alamulidwa kuti asabwezere okha zoyipa, koma asiyire Mulungu kubwezera. Monga momwe taonera pansi pa chisindikizo chachisanu ndi chachisanu ndi chiwiri m'buku la Chivumbulutso, mapemphero a anthu a Mulungu amakwera ngati zofukiza ku mpando wachifumu wakumwamba ndipo amayankhidwa ndi moto woponyedwa pa dziko lapansi.
- **Chidziwitso Chachikulu:** M'nthawi yeniyeni, mapemphero olira a mpingo amagwedeza dzanja la Mulungu wolamulira zonse kuti achite chiweruzo ndi kusintha mbiri ya anthu.

- **Zithunzi:** Chithunzi 1 (Malo Othawirako M'nthawi ya Masautso), Chithunzi 2 (Mapemphero ndi Chiweruzo cha Mulungu).

---

#### Gawo 3: Kusiyana kwa Zaka Zana Limodzi: Chifundo Chosatha ndi Chiweruzo Chotsimikizika

- **Malemba Ofunika:** Yona 4:11; Nahumu 3:19
- **Mfundo Yophunzitsa:** Yona (cha m'ma 760 BC) ndi Nahumu (cha m'ma 660 BC) akuonetsa mbali ziwiri zokwaniritsana za khalidwe loyera la Mulungu losasintha pa Nineve. Pamene Nineve inalapa, Mulungu anasonyeza chifundo chosatha; pamene Nineve inabwereranso ku nkhanza zake zosatha patapita zaka zana limodzi, Mulungu anapereka chiweruzo chosagonjetseka.
- **Chidziwitso Chachikulu:** Khalidwe la Mulungu silimasinthasintha mosadziwika bwino, koma limakhala lokhazikika nthawi zonse. Yona amatha ndi funso la chisomo; Nahumu amatha ndi funso la chiweruzo.
- **Zithunzi:** Chithunzi 109 (Kufanizira Yona ndi Nahumu), Chithunzi 3 (Mafunso a Chisomo ndi Chiweruzo).

---

#### Gawo 4: Ulosi wa Ndakatulo ndi Uthenga Wabwino wa Kugonjetsedwa kwa Mdani

- **Malemba Ofunika:** Nahumu 1:15; 2:2–3; 3:2–3
- **Mfundo Yophunzitsa:** Nahumu akulengeza za kugwa kwa Nineve ngati *euangelion*, uthenga wabwino wolengeza za kumasulidwa ku ufumu wopondereza ndi mtendere wosatha. Nahumu akugwiritsa ntchito zithunzithunzi zowoneka bwino za mitundu (asilikali ovala zofiira, magaleta owala ngati mphezi) ndi matchulidwe a mawu omveka bwino (kukwapula kwa zikoti, kugunda kwa mawilo) pofuna kudzutsira chithunzithunzi cha uneneri m'maganizo ndi kutsimikizira za chiweruzo cha Mulungu chimene chiri pafupi kubwera.
- **Chidziwitso Chachikulu:** Mphamvu za dziko lapansi zomwe zimadzitamadza ngati dzenje la mikango yosagonjetseka zidzathetsedwa kotheratu ndi lamulo la Mulungu wolamulira zonse.
- **Zithunzi:** Chithunzi 112 (Aneneri a m'Zaka za m'ma 600 BC), Chithunzi 113 (Nahumu ndi Aneneri Aang'ono), Chithunzi 4 (Uthenga Wabwino wa Mtendere).

---

#### Gawo 5: Kukambirana kwa Uneneri kwa Habakuku

- **Malemba Ofunika:** Habakuku 1:1–4, 13; Habakuku 2:4

- **Mfundo Yophunzitsa:** Pamene Ufumu wa Babiloni unakwera n'kulowa m'malo mwa Asuri, Habakuku analowa m'pemphero loona mtima la uneneri, akumafunsa mafunso ovuta okhudza zisalungamo za m'dziko la Yuda ndi mmene zinalili zodabwitsa kuti Mulungu agwiritse ntchito dziko loipa la Babiloni ngati chida cholangira.
- **Chidziwitso Chachikulu:** Pemphero la uneneri silibisa kusokonezeka maganizo kwa munthu; koma limabweretsa mafunso oona mtima pamaso pa Mulungu ndipo limalandira vumbulutso la ulamuliro wake. Pakati pa kugwa kwa maufumu, wolungama adzakhala ndi moyo mwa chikhulupiriro chake.
- **Zithunzi:** Chithunzi 119 (Mndandanda wa Zochitika m'Zaka za m'ma 600 BC).

---

**Mayankho Omaliza**

Itanani mpingo kusiya kuwawidwa mtima ndi kufuna kubwezera zoyipa, kulowa mu nkhondo yauzimu popempherera chilungamo, ndi kukhazika chikhulupiriro chawo mwa Mulungu wosasintha amene amakhalabe pothawira kwa onse omwe amamukhulupirira.

---

# Bukhu lophunzirira

## Buku la Phunziro: Maphunziro Oyambirira a M'mabuku a Baibulo: Nahumu ndi Habakuku

## Choonadi Chachikulu

Mulungu wolamulira zonse amene amasonyeza chifundo chosatha kwa olapa amachitanso chilango cholungama cha pangano pa opondereza odzikuza, kuitana otsalira ake oponderezedwa kupeza pothawira mwa iye ndi kukhala ndi moyo mwa chikhulupiriro cha uneneri pakati pa kusintha kwa maulamuliro a dziko lapansi.

## Vesi lalikulu

“Yehova ndi wabwino, ndiye kothawirako nthawi ya masautso. Amasamalira amene amamudalira,”
Nahumu 1:7 (CCL)

---

## Mfundo Zokhudza Mbiri Yakale

1. **Kusintha Kwakukulu kwa Maulamuliro:** M'zaka za m'ma 600 Kristu Asanabadwe (zaka za m'ma 600 BC), madera a Middle East anakumana ndi kusintha kwakukulu kwa maufumu amphamvu. Ufumu wa Asuri, umene unali utalanda madera a Kumpoto kwa Israyeli mu 722 BC ndi kuzungulira mzinda wa Yerusalemu mu 701 BC, unayamba kugwa komwe sikukanatheka kuikanso patsogolo pambuyo pa ulamuliro wa Asuribanipalo. Asilikali ogwirizana ochokera ku Babiloni, Mediya, ndi Elamu anazinga mzinda wa Nineve, nakuwononga mzindawu mu 612 BC, kukwaniritsa ulosi wa Nahumu.
2. **Kaduka ka Pangano (*Qanna*):** Pa Nahumu 1:2, mkwiyo ndi kubwezera kwa Mulungu zikugwirizana mwachindunji ndi umunthu wake wa pangano. M'malemba, Mulungu amachita zinthu ndi anthu ake a pangano ngati mwamuna wokhulupirika. Pamene maufumu achilendo akupondereza anthu ake mwankhanza, kubwezera kwa Mulungu kumakhala kuyankha koyera ndi kwachikondi kwa mwamuna amene akulowererapo kuti ateteze mkwatibwi wake.
3. **Uthenga Wabwino Wolengezedwa (*Euangelion*):** Nahumu 1:15 akulengeza za "mapazi a iye amene abweretsa uthenga wabwino." M'nthawi zakale za Middle East ndi m'nthawi ya Agiriki ndi Aroma, mawu oti *euangelion* anatanthauza chilengezo chovomerezeka cha ufumu chofotokoza za kupambana pa nkhondo, kugonjetsedwa kwa wopondereza, kapena kulongedwa pampando kwa wolamulira watsopano. Olemba Mauthenga Abwino pambuyo pake anagwiritsa ntchito mawuwa polengeza Yesu Khristu ngati Mfumu yeniyeni ya chilengedwe chonse amene wagonjetseratu zoyipa zonse.
4. **Kulira kwa Uneneri ndi Vumbulutso:** Habakuku akuonetsa kuti chikhulupiriro chenicheni cha m'Baibulo chimaphatikizapo kulira ndi kudandaula moona mtima. Mneneriyu akufunsa Mulungu mafunso okhudza chiwawa cha m'dziko la Yuda komanso vuto la makhalidwe oipa pakugwiritsa ntchito dziko loipa la Babiloni ngati chida choweruzira. Mulungu akuyankha povumbulutsa kuti kudzikuza kwa dziko lapansi kuli ndi chiwonongeko chake, koma "wolungama adzakhala ndi moyo mwa chikhulupiriro chake" (Habakuku 2:4).

---

## Mafunso Okambirana

1. **Kumvetsa Malemba:** Kodi kumvetsa Mulungu ngati mwamuna wokhulupirika amene akuteteza mkwatibwi wake kumasintha bwanji kaganizidwe kathu pa zolankhula zoopsa zokhudza kubwezera kwa Mulungu pa Nahumu 1:2?

2. **Kufufuza Mitu Yaikulu:** Fanizirani momwe mabuku a Yona (Yona 4:11) ndi Nahumu (Nahumu 3:19) amathera. Kodi mabuku awiriwa pamodzi akuonetsa bwanji kusamala ndi kulingana kwangwiro kwa khalidwe loyera la Mulungu m'malo motsutsana?
3. **Kulumikiza Malemba:** Malinga ndi Chivumbulutso 6:9–11 ndi Chivumbulutso 8:3–5, kodi mapemphero a okhulupirira amene akuvutika pa dziko lapansi amatenga bwanji mbali pa kachitidwe ka Mulungu ka chiweruzo m'mbiri ya chilengedwe chonse?
4. **Maganizo a Chithunzithunzi cha Uneneri:** Nahumu akugwiritsa ntchito zithunzithunzi zomveka bwino zam'malingaliro (zishango zofiira, zikoti zolira, akavalo akuthamanga, dzenje la mikango lowonongedwa) pofotokoza kugwa kwa Nineve. Kodi kukulitsa maganizo oterewa a uneneri kumatithandiza bwanji kuti tisaope mphamvu zooneka ngati zazikulu za zoyipa za m'dziko lapansi lero?
5. **Kugwiritsa Ntchito pa Moyo Wanu:** Pa Habakuku 1, mneneri akubweretsa mafunso osabisa, oona mtima pamaso pa Mulungu pamene zochita za Mulungu zikuoneka ngati zikutsutsana ndi nzeru za anthu. Ndi zinthu zotani zovuta m'dera lanu kapena m'dziko lanu zimene mukuyenera kuzibweretsa moona mtima pamaso pa Mulungu m'pemphero la uneneri, posankha kudalira pothawira pake?

---

## Chidule cha pafoni (WhatsApp)

Mulungu wolamulira zonse amene anasonyeza chifundo chosatha kwa Nineve m'nthawi ya Yona anachita chiweruzo cholungama cha pangano m'nthawi ya Nahumu pamene anabwereranso ku nkhanza. Chikhulupiriro chenicheni sichibwezera zoyipa paokha, koma chimapereka mapemphero olimba mtima amene amagwedeza mpando wachifumu wakumwamba kwinaku tikupuma mwa Mulungu m'nthawi ya kusintha kwa maulamuliro a dziko lapansi. “Yehova ndi wabwino, ndiye kothawirako nthawi ya masautso. Amasamalira amene amamudalira,” (Nahumu 1:7 · CCL).

---

# Pemphero

## A prayer for “Zoyambirira za M'mabuku: Nahumu ndi Habakuku”

*Nahumu 1:1*

Mlengi Wosatha ndi Woweruza wolungama,
inu mumakhala kumwamba ndipo mumadziwonetsera nokha m'mbiri ya dziko.
Simuli ngati mafano onama omwe alibe khalidwe lokhazikika,
pakuti ndinu Mulungu wachifundo komanso woyera.
Chikondi chanu chokhulupirika chimafika mpaka kumwamba,
chifundo chanu chosalekeza chimapulumutsa olapa m'namondwe,
ndipo mkwiyo wanu wolungama umakokolola oipa ngati chigumula.

Ndinu Mwamuna wansanje wa anthu a pangano lanu,
wovikira komanso wobwezera chilango m'malo mwa awo amene ali anu.
Mumalamulira pamwamba pa chipwirikiti ndi kugwedezeka kwa maufumu omwe amasinthasintha.
Pamaso pa chiweruziro chanu chotsimikizika, malinga odzikuza amagwera m'ngalande zawo za madzi,
ndipo phanga la mkango la mafumu a dziko lapansi limachititsidwa manyazi.
Inu mumakhala wokhulupirika dzulo, lero, ndi ku nthawi zosatha,
pothawirapo pathu pabwino mu nthawi ya mavuto,
wosamalira onse amene amakhulupirira inu.

Tikuvomereza kuti kale tinali adani anu,
oyenera mkwiyo wanu chifukwa cha machimo athu.
Kawirikawiri tatsatira mapazi a Yona wosakhulupirira,
n'kuiwala kuti chipulumutso n'chanu nokha,
kapena kutengera kudzikuza kwa Nineve ndi Edomu, n'kukana kulapa.
Tikhululukireni chifukwa chokayikira chilungamo chanu mu nthawi ya mavuto
ndi kufuna kubwezera chilango pa tokha.
Tichitireni chifundo kudzera mwa Yesu Khristu.

Tikukuthokozani kuti pamene tinali adani anu,
inuyo munathira pa Yesu Khristu mkwiyo wanu wotsutsana ndi machimo athu.
Pa mtanda wake chilungamo chanu chinakwaniritsidwa ndipo machimo athu anafafanizidwa.
Zikomo chifukwa cha uthenga wabwino womwe umalalikira mtendere kudzera mwa Yesu, Mwana weniweni wa Mulungu,
komanso chifukwa cha Mawu aulosi omwe amatipatsa diso lachiwona bwino nyengo zathu zino.

Tithandizeni kukhala ndi moyo mwa chikhulupiriro ngati otsala anu.
Tiphunzitseni kufunsa mafunso oona mtima m'pemphero ngati Habakuku,

ndipo tipatseni vumbulutso pa zakale zathu, zamakono, ndi zam'tsogolo.
Mapemphero athu akwere ngati nsembe yofukiza kupita ku guwa lanu lagolide.
Perekoni chiweruzo cholungama pa atsogoleri achinyengo ndi dongosolo loipa la Babiloni.
Thyolani mizimu ya umphawi ndi kuponderezana,
ndipo tetezani, perekani zosowa, ndi kudyetsa anthu anu.

Tili pano, Ambuye.
Tikudzipereka tokha kuti tikudikireni, kufunafuna nkhope yanu, ndi kukhala chete.
Pokhulupirira chiweruziro chanu chotsimikizika, tikusiya kubwezera chilango m'manja mwanu,
tikumakonda anansi athu ndi kuwacheukitsira tsaya lina.
Tikudzipereka tokha ku pemphero mu nthawi ino yotsiriza
mpaka pamene mudzayende kutsogolo ndi kusangalala chifukwa cha ife.

M'dzina la Yesu Khristu, Woweruza wathu wolungama ndi Mfumu,
mukhale ulemerero wonse ndi matamando ku nthawi zosatha.
Ameni.

**A blessing**

Ambuye amene ali wabwino akhale pothawirapo panu mu nthawi ya mavuto,
pakuti amasamalira onse amene amakhulupirira iye.
Iye alalikire mtendere kwa inu kudzera mu uthenga wabwino wa ufumu wake,
ndipo akusungeni kuti muzikhala ndi moyo mwa chikhulupiriro mpaka chilungamo chake chidzachitike. Ameni.[1]

---

[1] *Zotengedwa pa Nahumu 1:7, 15.*

*Malemba omwe ali maziko a pemphero lino: Nahumu 1:1; Nahumu 1:2-15; Nahumu 2:11-13; Yona 4:11; Habakuku 1:1-4; Habakuku 2:4; Zefaniya 3:8-17; Chivumbulutso 8:3-5.*

*A prayer written with the help of AI to go with Mbusa Hoon Kim's lecture. These are not his own words. Shared on 11 Novembala 2026, before its full review.*

---

# Mafunso obwereza

1. **Kusankha Yoyenera:** Malinga ndi Nahumu 1:2, kodi gwero la m'Malemba la mkwiyo ndi kubwezera kwa Mulungu pa Asuri n'chiyani?
2. A) Mkwiyo wosadziletsa wa Mulungu ndi kusinthasintha kwa maganizo

3. B) Kaduka ka pangano, ngati mwamuna amene akuteteza mkwatibwi wake
4. C) Kubwezera chifukwa cha malamulo a Asuri a misonkho ya chuma
5. D) Kuchitapo kanthu mwadzidzidzi popanda umboni walamulo

1. **Yankho Lachidule:** Ndi chinthu chiti chochititsa chidwi m'mbiri chomwe chinachitika pa njira za madzi zotetezera mzinda wa Nineve pa nthawi imene mzindawo unazingidwa komaliza?

1. **Kusankha Yoyenera:** Pafupifupi panadutsa zaka zingati pakati pa kulalikira kwa Yona ku Nineve ndi chilengezo cha Nahumu cha chiwonongeko?
2. A) Zaka 10
3. B) Zaka 40
4. C) Zaka 100
5. D) Zaka 300

1. **Yankho Lachidule:** Kodi mapeto a buku la Yona akusiyana bwanji pa mfundo yaikulu ndi mapeto a buku la Nahumu?

1. **Kusankha Yoyenera:** Pa Chivumbulutso 8:3–5, n'chiyani chimene chinaperekedwa pa guwa la golide patsogolo pa mpando wachifumu chimene chinatsogolera mwachindunji kubwera kwa mabingu, mphenzi, ndi chivomezi pa dziko lapansi?
2. A) Mwazi wa ng'ombe zamphongo ndi mbuzi
3. B) Zisoti zachifumu za akuluakulu makumi awiri ndi anayi
4. C) Zofukiza zosakanizidwa ndi mapemphero a anthu onse a Mulungu
5. D) Mpukutu wosindikizidwa wa ntchito za uneneri

1. **Yankho Lachidule:** Fotokozani tanthauzo la m'mbiri yakale la mawu a Chigiriki akuti *euangelion* monga momwe agwiritsidwira ntchito pa mfundo ya pa Nahumu 1:15 ndi Maliko 1:1.

1. **Kusankha Yoyenera:** N'chifukwa chiyani Nahumu anagwiritsa ntchito zithunzithunzi zooneka za mitundu (zofiira, magaleta owala ngati mphezi) ndi zolira m'makutu (zikoti zolira, mawilo akugunda) m'machaputala 2 ndi 3?
2. A) Kuti akwaniritse miyezo yakale ya ndakatulo za nyimbo za m'kachisi
3. B) Kuti adzutse chithunzithunzi cha uneneri m'maganizo ndi kupereka chitsimikizo cha chiweruzo cha Mulungu
4. C) Kuti asangalatse owerenga ndi sewero lopeka

5. D) Kuti alembe ndondomeko za luso la usilikali

1. **Yankho Lachidule:** Pa Nahumu 2:11–13, kodi Nahumu anagwiritsa ntchito fanizo liti la nyama yamphamvu pofotokoza za kunyada kwa ufumu wa Nineve, ndipo Mulungu anachithetsa bwanji?

1. **Kusankha Yoyenera:** N'chiyani chimapangitsa kuti kukambirana kwa mneneri Habakuku ndi Mulungu kukhale kwapadera poyerekeza ndi maulosi ena a aneneri?
2. A) Anakana kulankhula ndi Mulungu ndipo anathawira ku Tarisisi
3. B) Analowa m'kukambirana koona mtima kwa magawo awiri, kufunsa mafunso ovuta ndi kulandira vumbulutso la Mulungu
4. C) Anapereka maulosi kudzera m'masewero apamsewu okhaokha
5. D) Analembera mafumu achikunja okha popanda kutchula za Yuda

1. **Yankho Lachidule:** Malinga ndi Mbusa Kim, kodi okhulupirira ayenera kuchita chiyani akalakwiridwa kapena kuponderezedwa, potengera Mateyu 5:39 ndi ulosi wa m'Baibulo?

---

### Mayankho

1. **B**, Kaduka ka pangano, ngati mwamuna amene akuteteza mkwatibwi wake. (Gawo: Kaduka ka Mulungu ndi Kubwezera Kwake Kolungama)
2. Mitsinje ya madzi ndi makalulu omwe anapangidwa mwaluso kuti ateteze Nineve anakhala njira yeniyeni yowonongera mzindawo pamene madzi osefukira kwambiri anaphwanya makoma a mzindawo. (Gawo: Kugwa kwa Ufumu wa Asuri m'Mbiri / Mbiri Yake)
3. **C**, Pafupifupi zaka 100. (Gawo: Yona ndi Nahumu: Kusamala kwa Chifundo ndi Chiweruzo)
4. Yona amatha ndi funso la chisomo ndi chifundo chosatha pa Nineve (Yona 4:11), pomwe Nahumu amatha ndi funso la chiweruzo chosagonjetseka pa chilonda chosachiritsika cha Nineve ndi nkhanza zake zosatha (Nahumu 3:19). (Gawo: Kufanizira Yona ndi Nahumu)
5. **C**, Zofukiza zosakanizidwa ndi mapemphero a anthu onse a Mulungu. (Gawo: Mphamvu ya Pemphero mu Nkhondo Yauzimu)
6. Limatanthauza amithenga a mfumu amene ankatumizidwa mu ufumu wonse kukalengeza uthenga wabwino: kupambana pa nkhondo, kugwa kwa wopondereza,

kapena kukhazikitsidwa kwa mfumu yatsopano yobweretsa mtendere. (Gawo: Ulosi wa Ndakatulo ndi Uthenga Wabwino wa Chiweruzo)

7. **B**, Kuti adzutse chithunzithunzi cha uneneri m'maganizo ndi kupereka chitsimikizo cha chiweruzo cha Mulungu. (Gawo: Ulosi wa Ndakatulo ndi Uthenga Wabwino wa Chiweruzo)
8. Nineve anafotokozedwa ngati dzenje la mikango yoopsa, yolusa; Mulungu anathetsa kunyada kumeneku polengeza kuti "Ine ndilimbana ndi inu," kudula nyama yawo yolandidwa, ndi kutentha magaleta awo m'fukidzo. (Gawo: Ulosi wa Ndakatulo ndi Uthenga Wabwino wa Chiweruzo)
9. **B**, Analowa m'kukambirana koona mtima kwa magawo awiri, kufunsa mafunso ovuta ndi kulandira vumbulutso la Mulungu. (Gawo: Chiyambi cha Habakuku: Kukambirana kwa Uneneri)
10. Okhulupirira sabwezera zoyipa paokha; amatembenuza tsaya lina ndi kupemphera, kusiya kubwezera konse m'manja mwa chiweruzo cha Mulungu wolamulira zonse. (Gawo: Kaduka ka Mulungu ndi Kubwezera Kolungama)

---

# Mu mphindi zitatu

## Phunziro m'mphindi zitatu

Takulandirani ku phunziro ili la mutu wakuti Zoyambira m'Mabuku: Nahumu ndi Habakuku, lochokera m'buku la Nahumu chaputala chimodzi vesi loyamba, lophunzitsidwa ndi Mbusa Hoon Kim wa N.E.W. Church. Aneneri a m'zaka za m'ma 600 Khristu asanabwere anakhalapo pafupifupi zaka mazana asanu ndi awiri Khristu asanabadwe, m'nthawi ya chisokonezo chachikulu pakati pa mitundu ya anthu pamene maufumu amphamvu a padziko lapansi ankauka n'kugwa. Masiku ano, pamene tikuona mavuto ndi chisokonezo m'mitundu yosiyanasiyana, timagwiritsa ntchito zolemba zawo za uneneri ngati magalasi openyera zinthu zenizeni zimene tikukumana nazo, kuti timvetsetse zimene Mulungu akuchita padziko lapansi. Pafupifupi zaka zana limodzi Nahumu asanakhalepo, mneneri Yona analalikira ku Nineve, ndipo Mulungu anawonetsa chifundo chake chachikulu chifukwa mzindawo unalapa. Koma patapita zaka zana limodzi, Nineve anadzikuza, anawononga ufumu wa kumpoto wa Israeli, n'kubwereranso ku nkhanza zake zosatha. Mulungu anatumiza Nahumu kulengeza zowonongedwa kotheratu kwa mzinda wa Nineve. Izi zikuwonetsa kuti Mulungu ndi wachifundo komanso woyera. Iye sali ngati mafano a anthu osapembedza amene amachita zinthu mosaganiza bwino monga

mwa maganizo awo osakhazikika; Iye amachita chilungamo chake choyenera potsatira umboni komanso chikondi chake cha pangano. Nahumu akumufotokoza Yehova kuti ndi Mulungu wansanje komanso wobwezera chilango. Monga mmene mwamuna amatetezera mkazi wake pamene wina akumuvulaza, Mulungunso amateteza anthu ake a pangano. Adani a Israeli ndi adani a Mulungu. Okhulupirira sitilola kubwezera chilango m'manja mwathu; m'malo mwake, timapereka tsaya linalo, kuyembekezera moleza mtima, ndi kudalira Mulungu kuti ndiye adzachita chilungamo. Nahumu chaputala chimodzi vesi lachisanu ndi chiwiri akutikumbutsa kuti Yehova ndi wabwino, linga lolimba m'masiku a mavuto, ndipo amawasamalira amene amamukhulupirira. Nahumu amagwiritsa ntchito ndakatulo yowoneka bwino m'maganizo yodzaza ndi zinthu zowoneka ndi zomveka, monga kuthamanga kwa mahatchi, kulira kwa mawilo a magaleta, magaleta amene akuwala ndi kuthamanga koopsa, komanso kusefukira kwa madzi komwe kukuwononga chilichonse. M'moyo wathu wa tsiku ndi tsiku, tikapita ku kanema, zithunzi ndi phokoso lamphamvu zimachititsa kuti nkhaniyo ikhale yamphamvu komanso yooneka ngati yeniyeni. Momwemonso, Nahumu amagwiritsa ntchito zinthu zonsezi zowoneka ndi zomveka bwino kuti atipatse chitsimikizo chonse chakuti chiweruzo cholungama cha Mulungu chidzachitikadi ndithu. Kuwonjezera apo, Nahumu akulankhula za mapazi a iye amene akubweretsa nkhani yabwino. M'nthawi zakale, pambuyo pa nkhondo yaikulu, amithenga ankayenda m'madera osiyanasiyana kukalengeza kuti wolamulira woipa wagonjetsedwa ndipo mfumu yatsopano yabweretsa mtendere. Kwa mpingo, uthenga wabwino weniweni umalengeza kuti Yesu akulamulira ndipo chilungamo cha Mulungu chidzatsimikizika pa dongosolo lililonse lowondereza anthu. Pomaliza, m'buku la Habakuku, timaphunzira mmene tingalankhulire ndi Mulungu m'pemphero la uneneri. M'nthawi ya chisokonezo komanso pamene maufumu amphamvu a dziko lapansi ankaoneka amphamvu, Habakuku anabweretsa mafunso ake ochokera pansi pa mtima pamaso pa Mulungu ndipo anadikirira vumbulutso la Mulungu. Ngakhale pamene zikuoneka kuti m'dziko muli chisokonezo chachikulu, otsalira a Mulungu akhoza kubweretsa mafunso awo oona mtima kwa Iye n'kumakhala ndi moyo mwa chikhulupiriro.

Scripture quotations: Biblica® Tsekulani Mawu a Mulungu mu Chichewa Chalero, Copyright © 2002, 2016 by Biblica, Inc., used under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 license (CC BY-SA 4.0), from eBible.org. Original work available for free at www.biblica.com and open.bible.